

<https://doi.org/10.53656/his2024-4-4-gam>

*Civilization Boundaries
Цивилизационни граници*

ИГРИТЕ НА КВАРТАЛА И „ВЛАДЕЕНЕТО НА ТЕРИТОРИИ“

Д-р Светослава Манчева

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Abstract. Reminiscing about childhood in the city is often associated with memories of places, spaces and games. In this article I will look at childhood in the context of games in the city and its neighborhoods, spaces and quarters. I use anthropological, historical and visual approaches to look at the way children use these spaces to play games. The purpose is to show the connection between places and the so-called „ownership of territories“ as part of creating images of childhood. The focus will be on places for play and neighborhoods as spaces of interaction and sense of belonging. Through the analysis of stories and visual data related to the city of Plovdiv, games and images of childhood from different periods of time will be presented.

Keywords: childhood; play; images, city; spaces

Играта при децата е универсална форма на общуване и утвърждаване на знание, което може да се предава от по-възрастните или между деца. Тя се заучава чрез имитиране и други начини на обучение в култура в периода на израстване. Обучението в култура е продължителен процес, при който децата заучават, биват научени и/или унаследяват определено знание, възприемано за ценност. Играта, разбрана в широкия смисъл, е фактор и функция на културата според Йохан Хьойзинха (2000) и се основава на образи и представи от всекидневния живот в определени пространства.

Игрите през детството и тяхното многообразие са част от нематериалното културно наследство на Пловдив, което е слабо изследвано от гледна точка на антропологията и детството. Една от основните черти на играта според Хьойзинха е нейната повторемост – веднага или след време, и нейното предаване от поколение на поколение. Градът, като социокултурно пространство на взаимодействие, дава сведения за начините на игра, които се практикуват, които се споделят и унаследяват. Децата са най-честите потребители на градските публични пространства, които имат характеристиките на места за срещи и обмен на знание. В този смисъл, игрите и знанието за тях са част от културно

наследство и на децата, и на града, изразено в практиките, пространствата, предметите и спомените на хората от определен район, квартал, махала, блок.

Статията разглежда исторически материали с информация за игри по време на детството в контекста на Пловдив и неговите квартали и пространства. Целта е да се анализира връзката между пространството и „владееенето на територии“¹ като част от изграждането на образи на детство, както и да се разбере какви са спомените, знанието и практиките за игри през детството. Подходът ми съчетава антропология, история, география на човека и визуална антропология. Инструмент е обучението в култура като съществена част на играта и обживяването на градски публични пространства. Изследването на игрите през детството е съвкупност от опита на децата и възрастните, които са свързани и зависими по различни начини. Затова обект на изследване ще са не само децата, а и възрастните. Методите включват главно анализ – контент и визуален анализ, на исторически разкази и снимки, свързани с употребата на градските пространства на Пловдив, които представят игри и образи на детството.²

Историкът Филип Ариес във „Векът на детството“ (Aries 1962) задава посока за разбиране на детството и неговото представяне в исторически план чрез образи и интерпретации. Историята на детството не би била възможна без антропологичния поглед, чрез който се разглежда контекстът на преживяното детство, на обитаваното пространство, времето и социокултурните процеси и взаимодействия. Подходът на историческата антропология допринася за проучването на отделни случаи, които да допълнят разбирането на света на детството, без да се правят обобщения.

Разказите за детството под формата на текст и/или снимки представят спомени и образи на взаимоотношения в игрите, в пространствата и местата на преживяното време. Играта, като изначално човешко умение за учене, е често пренебрегвана изследователска област, която има социализиращ фактор в периода на детството. „Играещите“ създават „нова“ реалност, която оказва влияние върху участниците и ролята на играта в конструирането на социални и културни практики и поведение (виж Mancheva 2015).

Ще представя и анализирам три типа исторически данни от гледна точка на игрите през детството: биографичен разказ, снимки и части от историческа хроника. Фокусът е върху места за игра и махалата/квартала като пространства на взаимодействие, генериращи чувство за принадлежност. Данните са от XX век и от гледна точка на антропологията показват различен контекст, който конструира определени образи на детството в Пловдив.

Сантимент за детството и биографичен контекст

Конструирането на представи и разбирания за детството се влияе както от средата, така и от възприятията на човек. Дейвид Осуел твърди, че децата

стават видими чрез различните описателни средства, които ги оформят като хора, част от света и в отношение с другите. Препращайки към работата на Филип Ариес върху описателните форми на децата, Осуел използва термина *сентимент за детство* и го представя като концепт и идея. Това според него обвързва историята на детството с историята на образ, концепт и идеология (Oswell 2013, p. 12).

Биографичните разкази са субективна представа за миналото със спомени, изградени от преживени случки, хора, разкази и други, които често са предизвикани от сентимент към снимки, видео, рисунки и т.н. В разсъжденията си Осуел повдига въпроса къде остават останалите, освен визуалните, сетивни възприятия за детство – като слуха, миризмата и други сетивни и емоционални връзки (Oswell 2013, p. 13). Визуалните образи на детството не са единственият белег, по който се проследява появата на внимание към детството. Чувствителността, усещанията и материалите, чрез които се изграждат отношения, са важна част от преобръщането на концепта и разбирането за детство (Oswell 2013, p. 13). Комбинацията от усещания – визуални, обонятелни, тактилни, помагат за създаване на чувство на интимност и обвързаност. Разбирането за деца (*sentiment of children*) не се изгражда от различни определения, а по-скоро от цяла серия от емоционални и сензорни взаимоотношения или набор от средства (*sentiment devices*) (Oswell 2013, p. 11). Усещанията са продиктувани от сензорните възприятия на човек, които често се предизвикват от местата и пространствата. Разбирането на детството от гледна точка на сетивата и емоциите заслужава задълбочено проучване и изследването на комбинацията от средства, които присъстват в разкази, снимки и хроники, е начин да се разбере детството в определен период.

Спомените са емоционално средство в изграждането на образи, които могат да бъдат разгледани в биографичните разкази. В спомените на Иван-Шекера³ от Пловдив има пряка зависимост на елементи, които предизвикват сетивата, като например пространства и места и такива, които са изградили емоционален спомен за ситуации и симпатии към храна и хора.

„Помня много добре тука 9. полк, имаше една телена мрежа и ние минавахме децата, ходехме с бакърчета – войниците ни даваха манджа. Щото много ни се харесваше тяхната манджа. Мама готви ей такива големи парчета месо, ама войнишка манджа искаме. А това са детски такива желания.“ (Из спомени на Иван-Шекера)⁴.

Храната и миризмите са стимулатор за запазване на по-силна представа за минал момент. Заедно с това емоцията на спомена се подкрепя и от игровия елемент в преживяното с войниците – впечатляващ фактор за подрастващо момче през XX век, когато военната служба и войниците са имали значима об-

ществена роля. Оценката в разказа показва представа за „необясними“ практики за дете, но от гледна точка на периода на детство е пример за обучение в културата на възрастните чрез игра сред онези, на които по-късно момчето ще подражава. Унаследяването на памет за детството се свързва с унаследяването на образи и практики, които, проследени и анализирани спрямо момента на разказване, показват всекидневието на носителя на спомена.

Райна Гаврилова – историк и културолог, поставя методологически мост между антропологията и историята, като показва възможни начини за разбиране на всекидневието (Gavrilova 2007). Житейската история на човек често включва разкази за детството, а спомените се свързват с всекидневните практики и пространства, в които то се преживява. Независимо от емоционалния и субективен аспект, разказите показват допълнителни елементи (Gavrilova 1994) – част от представи и образи за детството, които често остават встрани от житейския разказ. Антропологичният поглед помага техните елементи да бъдат съотнесени към социалния и културния контекст на конструиране. Даниела Колева твърди, че разказът за живота не е просто описание, а включва опозиция на модел на детство, осъзнат или не (Koleva 1994). В този смисъл, сантиментът за детство е отношение не само към интерпретирането на житейския разказ, а също към познати модели и представи, които са познати и разказани в едно друго време.

Мариан Гулещад прави съпоставка между „въобразените общности“⁵ и „въобразеното детство“ (Gullestad 2004, p. 1), като анализира разказите – включително автобиографични, и чрез преживяванията. Тя представя детството като текстово (textual childhood) и като преживяно (lived childhood). Представянето на изживяното детство чрез различни средства е интерпретация на значими моменти и в същото време създава образа за този период от живота на индивида. Въобразяването на детството е част от представата и сравнението с изграден образ за света на детето. Въпросите за въобразяването на детството чрез употребата на биографични методи могат да представят детството като текст, към който се организират най-важните моменти.

„Мойта майка винаги ми даваше съвети: „Мушн се, казва, между поголемите, оттам ша научиш много работи – и лоши, и хубави“. И действително, те ма пъдат, аз ида: „Аз ша ви нося палтата, нека да седна до вас“. Малко, 10 – 12 – 15 години... Ние няхаме грях, не знаехме какво е това грях. И големите викат: „Абе, остави го, бе, нека се учи. Чунким ние не сме биле същите, ама. Айде, нека се учи детето“. Но големите се пазеха да говорят мръсни работи. Или някой като пиува и като си дойде мама вика: „Имаше ли някой, от тея, дете ходиш с тях, да пиува“. Аз и да има мълча. Викам: „Няма, мамо, сички са кротки“.“ (Из спомени на Иван-Шекера)⁶

Представянето на спомена за собственото детство чрез разказ за местата и игрите е обвързано с реконструиране на образ, свързан с възприятия и емоции. Мишленето за преживяното се приема като време на изиграване на полезни занимания. Създадените силни спомени за свободното време, често асоциирано с празнични дни и прекарано извън семейството, предоставя социалния и културния контекст за света на разказаното детство. Възрастните създават и договарят образа на детето от гледна точка на социалния и културния контекст, в който се намират.⁷ Според Халбвас „миналото не се съхранява, а се реконструира, като се изхожда от настоящето“ (Halbwachs 1996, р. 15). Така всяка разказана история е нова и отношението към нея е индивидуално и зависи от условията на „създаването“ ѝ. Разказаният спомен за дадена история превръща говорещия в творец на нова (Halbwachs 1996, р. 47). Детето играе две различни роли – на дете, отчасти по сценарий на обществото и отчасти от детето, и на непълен възрастен, възрастен в процес на създаване (Lancy 2010, р. 457). Биографичният метод помага да се разбере освен времето, в което е изживяно детството, а също така и факторите, които са повлияли върху изграждането на представата за него. Често това са емоции, които се свързват с дадено събитие, преживяване и спомен за игрови елементи от всекидневието.⁸

Играта като образ

Игрите през детството са тези, които извикват най-чести асоциации с миналото на човек. Емоцията на преживяното запазва спомена като значим и въпреки субективното отношение към разказа той носи информация за общата картина на случването. Райна Гаврилова твърди, че разказът може да е мястото, където антропологията и историята се срещат (Gavrilova 2007, р. 114). Наративът във фотографиите от 30-те (сн. 1 вляво) и 70-те (сн. 2 вдясно) години на XX век обединяват функционалност и верифицируемост⁹ на образи за игри през детството в миналото на Пловдив.

Снимка 1¹⁰

Снимка 2¹¹

В първия случай разказът показва група младежи спортисти на различна възраст, които са част от аматьорски отбор по футбол. Практикуването на тази игра включва приемственост и унаследяване на умения у практикуващите, които в контекста на кварталните игри се предават от по-големите към по-малките деца. На снимката се забелязва различие в облеклото на присъстващите – има двама официално облечени възрастни, които вероятно са треньори или наставници на футболния отбор, и единайсет младежи, облечени в спортни екипи. Външният вид показва освен разграничение в социалното им положение също така възрастово и йерархично разпределение на роли. Контекстът на снимката се допълва от описанието, че е направена в т.нар. бежански квартал „Кючук Париж“ в Пловдив, което се асоциира с: житейски истории, преместване, преселници, наследници на бежанци. Обединяващото в снимката е играта и футболът, който подобно на други популярни спортове има социализираща функция. Срещат се примери и днес, които доказват ролята на спорта като фактор в израстването на децата¹² и присъствието на играта е универсален социализиращ фактор.

Футболът е игра, която създава общности и конструира идентичности¹³. Също така изгражда образи на пространствата и местата на взаимодействие, което се изразява чрез „владееене на територии“. Пространствата, свързани с футболните отбори и привърженици, са и места на памет, които са „защитавани“ пред „другите“ във и извън квартала/махалата. В първата снимка съществува подобно взаимодействие – визуално и текстово – между игрите на подрастващите и историята на квартала като място, в което са изиграни много срещи за засвидетелстване на територии и престиж. Футболът е част от колективната памет на квартала, от игрите на детството и присъства в спомените на жителите му.¹⁴ Унаследяването и приемствеността на футбола като социализираща игра сред подрастващите и днес се свързва с принадлежност към кварталното пространство и местата за игра (виж Mancheva 2017).

Втората снимка представя образ на детство без присъствието на дете на снимката. Асоциациите, които могат да бъдат открити, са с време, предмети, външен вид и социален статус. Образът на детското автомобилче, теглено от възрастен мъж с костюм по павирана улица в града, показва времето на заснемане на кадъра – социалистическия период в Пловдив и в България. Притежанието на подобен предмет се асоциира с определен времеви период и социален статус, който може да се обвърже и с пространството на централни градски части. Използването на детския автомобил се свързва с джендър фактора на играта, който се определя от занимания, характерни за момчетата в посочения период. Големината на автомобила определя и възрастта на детето, за която е предназначен – под 7 – 8 години, при които играта е важен елемент от заучаването на обкръжаващата ги среда чрез имитация на практиките на възрастните. В този кадър се разбира за отношението към възрастта като фак-

тор и за процес на обучение в културата на възрастните чрез приемственост в символите и предметите – автомобили играчки и автомобили за възрастни.

По-задълбочен анализ на историческото време на снимката, мястото и контекста на заснемане може да даде още информация за употребите на играчките на децата. Връзката с мястото или с квартала на живеене в града е силно застъпена в представите за детството и игрите през това време. Чувството за принадлежност към определено място се унаследява и се предава от възрастните – родители, роднини, приятели, значимите други, към по-младите и децата. Визуалната информация на снимката е основа, върху която може да се търсят образи за детството в миналото на Пловдив чрез игрите и игровите елементи като предмети и съоръжения. Разбирането на контекста на детството в случая зависи от историческите условия на случване на двете фотографии, а също така и от тълкуването на текста зад снимките, т.е. как се е променил образът на игри през детството спрямо днешните представи, спомени и разбирания.

Дигитализираните архиви от снимки се превръщат в спомени, с които много хора биха оприличили своите житейски разкази. Периодът на социализма в България е подобен етап от житейските спомени на сегашните възрастни, чиито разкази в определена степен имат повтораемост на културни модели.¹⁵ Снимките в публичното дигитално пространство могат да бъдат разгледани като новата „колективна памет“ (по Кандо), която се преформатира и в нови разкази за живота преди. Разказът по снимка – също утвърден инструмент в биографичния метод, – приложен в съвременен контекст, се разбира като разказ за едно общо минало.

Градски игри и обучение в култура на възрастните

Хрониката на Пловдив от Никола Алваджиев се припознава от много хора като обща история за миналото на града и е наречена „Библията на Пловдив“. „Ненадминатият“ почерк на автора дава подробна представа за начина на живот преди и по времето, когато е живял той. Детството присъства като периферия в историите, събрани в книгата му, и първоначалното впечатление за децата е като едно допълнение към живота в Пловдив. В разказите за децата и техните игри личи оценъчна реакция на автора спрямо нормите на поведение в това време, вероятно свидетел на голяма част от описаните събития. В следващите няколко абзаца ще разгледам откъси от хрониката на Алваджиев, които дават основа за анализ на игрите на детството през XX век в Пловдив и „владееенето на територии“ в някои квартали.

„На старите турски гробища ставаха прочутите битки между марашилии и гюлбахчалии. Главните оръжия бяха праишката и камъните. Стълкновенията завършваха с много пукнати глави, а често и със сериозни нараня-

вания. С голямо настървение се биеха не само децата, ами и възрастните. Родителите имаха големи неприятности, но злото продължаваше, макар общината да бе издала още в 1903 г. заповед, че ще глобява биещите се и ще им налага най-строги наказания. Връхната си точка боевете достигнаха в 1907 г., когато в „отрядите“ влязоха и мустакати мъже. Децата бяха оставени в „обоза“. Тяхното задължение бе да събират и струпват камъни на позициите.“ (Alvadjiev 2019, p. 31)

Пространството е фактор за интерпретиране на истории за града, в които детството и децата са важни социални актьори. Откъсът разказва за времена на принадлежност към градски места и територии, чието „владеење“ се надгражда с години и повтарящи се действия, в които децата участват заедно с възрастните. Освен това децата са част от практиките на по-големите по „завладяване“ на територии и тяхното „опазване“. В „битките“ на принадлежащите към отделните квартали се забелязва игровият елемент, в който се изиграват определени социални роли на „защитници“ на територии. Чрез играта, в която се заемат определени роли и позиции, се преминава границата между символното и физическото „владеење на територии“. Подобен спомен за вражда между квартали в Пловдив се повтаря и в спомените на Иван-Шекера.

„А тука в града се мразехме ние кършаклии и марашилии са биеха лятно време големите се биеха тука. Истински бой – с тояги, с чифте пушки и ред работи. Аз съм ударен тука. Големите ни пращаха да идем на средата на реката, на Марица и да викаме „Ей, вашта мама марашилийска, това-онова“. И те с прашки па-а-ат. Добре че ме удариха с една керемида, която седяла много години във водата, та тук се заби, малко ми текна кръв, та оттогава вече Ванчо каза „Повече няма да стъпаш на Марица“.“ (Из спомени на Иван-Шекера)¹⁶

Спомените за детството се интерпретират като игра, която е била зависима от обкръжението от хора и от времето, а не толкова от социалния избор на децата (agensy). Пространствената гледна точка към света на детството може да покаже причините, според които се изгражда даден образ и след това превърнат в представа под формата на разказ за детството. Антроположката Меглена Златкова твърди, че „кварталът освен физическо е и социално конструирано пространство, той има своите образи, своите места на паметта, самият той може да бъде място в колективната памет – на една общност, на едно семейство, на жителите на целия град“ (Zlatkova 2012, p. 125.). Значими градски пространства в Пловдив са припознати като „подходящи“ за игра и „завладени“ от децата на града.

„Тепето принадлежеше на децата, те бяха владетели на градските „замъци“ и „кули“ през всяко време на годината. Възрастните идваха рядко, само в празнични дни, (...) Играеха и на „сляпа баба“, и на „пръстен“, на онези наивни домашни игри, в които се влагаха и сърце, и душа, и ум, и чувства – цялата същина на едно човешко създание.“ (Alvadjiev 2019, p. 17)

Хрониките, подобно на спомените и автобиографичните разкази, показват лична гледна точка към детството, реконструирано спрямо разбиранията на времето и сравнявано с условията на живот. Индивидуалната памет е конструирана спрямо социалните и културните рамки на индивида (Halbwachs 1996). Те са важни при определянето на характера на тези истории и начина им на възпроизвеждане. Хрониките за Пловдив на Алваджиев представят субективен поглед към пространствата на/за децата и практиките в детството през отражение на социалното отношение и време. В този смисъл влияние оказват най-вече хората, които предизвикват говоренето за дадено знание или събитие и участниците в ситуацията на реконструиране на памет. Също така „(...) всеки акт на паметта трябва да бъде поставен във връзка с представите за времето, характерни за съответното общество“ (Kando 2001, p. 39). Съвременните случаи на тълкуване на идеите за паметта създават условия за „подбор“ на ценности, които да бъдат определени като такива. Разказите за детството могат да влияят върху изграждането на образи на детството, които се предават на следващите поколения.

Игрите на децата в отделните квартали на Пловдив се влияят от употребата на пространствата и това, което те им предоставят като условия. Заниманията на децата и наличието на свободно време определят и видимостта им в градските места. Никола Алваджиев разказва за подобни ситуации, в които улиците са места за децата и техните игри, но и за ролята на социалния контрол върху тях.

„Всеки ден ставаха битки между децата с карпузени кори. Нарязваха ги на парчета, тъпчеха джобовите си с тях, мушеха ги в пазвите си. Не се грижеха, че мръсотията се изцежда, че разваля, похабява дрешките им. Сраженията ставаха из улиците – градушка от парчета кори. Понякога издрънчи счупено стъкло на прозорец, чува се ругатнята на някой минавач, когото са ударили, дигне се олелия. Биткаджиите се прибираха по мръкнало, мръсни, оплескани с лепкава каша от сока на карпузите и прахта, влизаха на пръсти, дебнеха дали не се е върнал бащата, дали ще отърват шамара. Майките! То беше друго: ще ги съблекат и измият, ще ги турнат на леглото, ще ги покрят да не настинат. Майките!“ (Alvadjiev 2019, p. 216)

Игрите на квартала се обвързват с времеви фактор и се определят от социалните норми и употреби на пространствата, т.е. докога или при какви условия децата играят навън. Очертаването на всекидневните практики и траектории около децата в хрониките на Алваджиев представя образа им на зависими от възрастните – близки и значими други от квартала. Игрите насочват вниманието към интерпретации на колективното отношение към света на детството през взаимодействията в публичните и частните пространства. По този начин местата в квартала придобиват важна роля за изграждане на чувство за принадлежност и „владение на територии“ чрез игрите.

Свободното време при децата често е асоциирано с чувство на самостоятелност и независимост от прекия контрол на родителите (Bankova 2020, p. 19) и е от значение за преходните етапи в израстването на индивида. В случаите, когато децата се учат от други деца вместо от възрастни/родители, много фактори могат да повлияят на хода на взаимодействията. Те варират от възраст, пол или йерархия на отношенията до основните познавателни или емоционални нива и културната обстановка (Maynard, Tovote 2010, p. 183). Хрониките за Пловдив съдържат сантимент към детството, подобно на биографичен разказ, който придава оценъчно отношение към игрите и пространствата на децата.

„Улиците в махалата „Синджир бунар“ – а такива бяха навсякъде в града – зиме тънеха в кал, а лете не можеше да се мине от прахоляк. Имаше и калдъръмени, но те бяха малко. Плочици се виждаха тук-таме. Бунищата бяха спортните игрища на децата. Ровеха в тях като прасенца, качваха се на върха на купчината боклук, сядаха на някоя дъсчица и се спускаха на пързалка. Майчините плесници често зачервяваха бузичките, но те не се отказваха от навиците си. Рядкост беше на някоя улица да няма бунище.“ (Alvadjev 2019, p. 117)

Както във времето от разказите на Никола Алваджиев, така и в по-близкото минало, улиците са важни места за игра, които до голяма степен принадлежат на децата и се превръщат в пространства за изследване на подходящи форми за забавления и обживяване. Антроположката Барбара Нискач в изследването си върху ученето на децата чрез наблюдение подчертава твърдението на Гаскин и Парадайс (Gaskins and Paradise 2010), че при липса на насоки от възрастни децата са по-склонни да бъдат активни обучаващи се, в смисъл че са мотивирани да учат, да поемат инициатива и да организират наблюденията си и да извличат смисъл от тях (Niskac 2013, p. 81). Въпреки стремежа на децата да бъдат самостоятелни, преживяванията извън обсега на родителите не отменят ролята на възрастните като фактор в света на детството. Взаимодействието между дете и възрастен в свободното време показва значението на

обучението в култура, което се случва и извън обсега на родител/и или роднина, и влиянието на отделни фактори върху изграждането на представата за детство.

Заклучение

Игрите на квартала, разгледани чрез разказите (биографични, снимки, хроники) за детството в пространствата на Пловдив, са пример как се конструират образи за децата в града, как се „владееят“ територии и защо децата са в периферията. Антропологията на детството се нуждае от историята като поле на работа и обратното, тъй като детството е съвкупност от процеси, които често се разказват от по-големите и вече преживели това време. Също така чрез различни средства за изграждане на спомени в по-далечно или по-близко минало интерпретирането е свързано с разказа.

Биографичните разкази показват лични представи, обвързани с чувства и емоции (Oswell 2013, p. 13), а хрониките са част от колективен разказ, представен от субективния анализ на света около детството. Дискусиите за истината и истинността в разказите за игрите, включително и на снимките, се засилват, когато в центъра е детството. Пространствените гледни точки обаче помагат за допълване на контекста на преживяното и разбирането на игрите като социализиращи и обучителни практики.

Марион Гулещад смята, че изследването на връзките между текстуалното и социалното в житейските истории разширява нашето разбиране за ролята на детските спомени в изграждането и обективизирането на съвременните ни личности (Gullestad 2004, p. 13). Различните видове разкази са възможен инструмент за анализ и разбиране на представите за начина на живот и времето на конструиране образите за детство. От гледна точка на антропологията днес, разказите са ценен инструмент за проследяване и сравнение на „владееенето на територии“ в пространствен, социален и емоционален аспект преди и сега.

БЕЛЕЖКИ

1. Владееенето на територии използвам в символичен смисъл на принадлежност и идентифициране с определено място и пространство, считано за и заявявано като „свое“/„наше“.
2. Източници на информация са: „Пловдивска хроника“ (2019 (1971 г.)) на Никола Алваджиев; снимки от дигиталния портал „Изгубената България“, дипломна работа „Пловдивският квартал Кършияка през погледа на Иван Г. Кунчев – Шекера“ (1998 г.) на Цвета Думкова-Бъчварова. Изборът е основан на базата на наличие на подходящи исторически данни по темата.
3. Иван Кунчев – Шекера е роден в Пловдив през 1909 г. Спомените са събрани през 1998 г. от Цвета Думкова-Бъчварова за целите на дипломна работ. Виж Думкова-Бъчварова 1998.

4. Виж Думкова-Бъчварова 1998, с. 30.
5. Виж Андерсън 2000.
6. Виж Думкова-Бъчварова 1998, с. 45.
7. Магдалена Елчинова твърди, че подборът и трактовката на събитията в автобиографичните разкази до голяма степен са повлияни от конкретния контекст на разказване и са културно обусловени. Виж Елчинова 1994, с. 21.
8. В свое изследване Петя Банкова твърди, че по време на интервюта с надслов „Аз преживях социализма“ събеседниците ѝ споделят повече за времето, прекарано извън семейството, в т.нар. бригади, отколкото със семейството си. Виж Bankova 2020, p. 17.
9. Пак там.
10. Снимка 1: Аматорски футболен отбор от „Кючук Париж“ (бежанският квартал на Пловдив), началото на 30-те години на XX век. Available from: <https://www.lostbulgaria.com/?p=4376> [Viewed 2023-15-12]
11. Снимка 2: Възрастен мъж с детско автомобилче, Пловдив, 1975 г. Available from: <https://www.lostbulgaria.com/?p=2002> [Viewed 2023-15-12]
12. Виж Mancheva 2017; Манчева 2019; Holloway, Valentine (Eds.) 2000; Сп. „Българска етнология“ 2014/1.
13. Виж: сп. Българска етнология, Т. 1 „Етнология на футбола“. ISSN 1310-5213.
14. „Децата на Кючук Париж бяха футболистите на Спартак Пловдив. Това бе махленски отбор. Бе нашият отбор“ – из разказ на Васил Михалчев – 84-годишен привърженик на Спартак Пловдив, в статия на сп. „НУЛА32“, брой от 18.03.2017 г. Available from: <https://nula32.bg/decata-na-mahalata/> [Viewed 2023-15-12].
15. Магдалена Елчинова твърди, че при представянето на определен образ за себе си човек се опира на утвърдени социокултурни категории и стереотипи и именно това прави автобиографичните разкази толкова информативни текстове за културата. Виж Елчинова 1994, с. 24.
16. Виж Думкова-Бъчварова 1998, с.31.

ЛИТЕРАТУРА

- АЛВАДЖИЕВ, Н., 2019. *Пловдивска хроника*. Пловдив: Летера. ISBN 9786191791040
- АНДЕРСЪН, Б., 1998. *Въобразените общности. Размишления върху произхода и разпространението на национализма*. София: Критика и хуманизъм. ISBN: 9545870397
- ГАВРИЛОВА, Р., 2007. Историческата антропология като опит за разбиране на всекидневния живот. *Социологически проблеми*, Специален брой 39, с. 107 – 121. ISSN 0324-1572.

- ГАВРИЛОВА, Р., 1994. Житетският разказ – между антропологията и историята (Някои наблюдения). *Български фолклор*, Т. 6, с. 48 – 51. ISSN 0323-9861.
- ДУМКОВА-БЪЧВАРОВА, Ц., 1998. *Пловдивският квартал Кършия-ка през погледа на Иван Г. Кунчев – Шекера*. Дипломна работа. Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“.
- ЕЛЧИНОВА, М., 1994. Автобиографичният разказ като самопредставяне. *Български фолклор*, Т. 6, с. 17 – 27. ISSN 0323-9861.
- ЗЛАТКОВА, М., 2012. *Етносоциология на града. По примера на град Пловдив*. Пловдив, УИ „Паисий Хилендарски“. ISBN 978-954-423-789-9.
- КАНДО, Ж., 2001. *Антропология на паметта*. Изд. „Одри“. ISBN 9549904229.
- КОЛЕВА, Д., 1994. Неписаната история и настоящето (Първи резултати от едно културологично изследване). *Български фолклор*, Т. 6, с. 52 – 56. ISSN 0323-9861.
- МАНЧЕВА, С., 2019. Пространства, празници, практики. Визуално представяне на света на детството при роми. *Българска етнология*, Т. 1, с. 33 – 51. ISSN 1310-5213.
- МАНЧЕВА, С., 2015. „Играта“ като проявление на социокултурни модели на поведение и средство за изследване на терен – по материали от село Аспарухово. В: ЗЛАТКОВА, М.; ПЕТКОВА, Б.; АНТОНОВ, СТ. (ред.). *След следващата запетая. 20 години етнология в Пловдивския университет. Сборник от юбилейна научна конференция, Пловдив 2012*. с. 291 – 299. Пловдив: ПУ „Паисий Хилендарски“. ISBN-13 978-619-7249-02-6.
- ХАЛВБАКС, М., 1996. *Колективната памет*. София: ИК „Критика и хуманизъм“.
- ХЪОЙЗИНХА, Й., 2000. *Homo ludens*. София: Изд. „Захарий Стоянов“. ISBN 9789549559477.

REFERENCES

- ALVADZHIEV, N., 2019. *Plovdiv Chronicle*. Plovdiv, Letera Publishing House. ISBN 9786191791040.
- ANDERSON, B., 1998. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Sofia. ISBN: 9545870397 [in Bulgarian].
- ARIES, P., 1962. *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*. New York. ISBN-10 0394-70286-7.
- BANKOVA, P., 2020. Childhood: Reconstructing, Remembering, Inventing. The Children's Camp in Bulgaria during the Communist Regime. In: BANKOVA, P.; JANNING, M.; GUENNEC, A.; TSANEVA,

- E. & VIOLETA PERIKLIEVA (Eds.). *Sociocultural Dimensions of Childhood*, pp. 15 – 24. Sofia: Prof. Marin Drinov. ISBN 978-619-245-029-8.
- DUMKOVA-BACHVAROVA, C., 1998. *The Plovdiv district of Karshiyaka through the eyes of Ivan G. Kunchev – Shekera*. Graduation thesis. Plovdiv University „Paisiy Hilendarski“. [in Bulgarian]
- ELCHINOVA, M., 1994. The Autobiographical Accounts as a Self-Representation. *Bulgarian Folklore*, vol. 6, pp.17 – 27. ISSN 0323-9861 [in Bulgarian]
- GAVRILOVA, R. 2007. Historical Anthropology as an Attempt to Understand Everyday Life. *Sociological Problems*, Special/39, pp. 107 – 121. ISSN 0324-1572 [in Bulgarian].
- GAVRILOVA, R., 1994. Life Stories between Anthropology and History (Some observations). *Bulgarian Folklore*, vol. 6, pp. 48 – 51. ISSN 0323-9861 [in Bulgarian]
- GASKINS, S.; PARADISE, R., 2010. Learning through observation in daily life. In: Lancy, D.; Bock, J.; Gaskins, S., *The Anthropology of Learning in Childhood*. New York, pp. 85 – 117. ISBN 978-0-7591-1324-4.
- GULLESTAD, M., 2004. Imagined Childhoods. Modernity, Self and Childhood in Autobiographical Accounts. *ISF*, Oslo, pp. 12 – 40.
- HALVBAKS, M., 1996. *The Collective Memory*. Sofia: Critique and Humanism. [in Bulgarian].
- HOLLOWAY, S. L.; VALENTINE, G. (Eds.). 2000. *Children's geographies: playing, living, learning*. London: Routledge. ISBN 9780415207300.
- HUIZINGA, J., 2000. *Homo ludens*. Sofia: Zahariy Stoyanov. ISBN 9789549559477 [in Bulgarian].
- KANDO, J., 2001. *Anthropology of Memory*. Odri. ISBN 9549904229 [in Bulgarian].
- KOLEVA, D., 1994. The Unwritten History and the Present Day (First results of a cultural research study). *Bulgarian Folklore*, vol. 6, pp. 52 – 56. ISSN 0323-9861 [in Bulgarian].
- LANCY, D., 2010. Children's learning in new settings. In: LANCY, D.; GASKINS, S.; BOCK, J. (eds.). *The Anthropology of learning in childhood*. Lanham, MD: Alta-Mira Press, pp. 443 – 463. ISBN 978-0-7591-1324-4.
- MANCHEVA, S., 2019. Spaces, Holidays, Practices. Visual Representation of the World of Childhood among Roma, *Bulgarian Ethnology*, vol. 1, pp. 33 – 51. ISSN 1310-5213 [in Bulgarian].
- MANCHEVA, S., 2017. Children and Socialization: Crossing Social and Cultural Boundaries. In: CITLAK, B.; KURTENBACH, S.; LUENE-

- BURG, M.; ZLATKOVA, M. (Eds.). *The new diversity of family life in Europe. Mobile ethnic groups and flexible boundaries*, pp. 163 – 180. Springer, Germany. ISBN 978-3-658-17856-7.
- MANCHEVA, S., 2015. The “Play” as an Expression of Socio-cultural Behavioural Patterns and as a Research Tool for Fieldwork. In: ZLATKOVA, M.; PETKOVA, B.; ANTONOV, S. (Eds.). *After the Next Comma Collection. 20 Years of Ethnology at the University of Plovdiv. Jubilee Scientific Conference*, pp. 291 – 299, Plovdiv: Paisiy Hilendarski. [in Bulgarian]
- MAYNARD, A.; TOVOTE, T., 2010. Learning from Other Children. In: LANCY, D. BOCK, J. AND S. GASKINS. *The Anthropology of Learning in Childhood*, pp. 181 – 205. New York.
- NISKAC, B., 2013. Children’s learning through observation in the context of work and play. In: *Anthropological notebooks*, vol. 19 , no. 1, pp. 77 – 96.
- OSWELL, D., 2013. *The Agency of Children: From Family to Global Human Rights*. New York, Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-60470-3.
- VALENTINE, G. 2000. Exploring children and young people’s narratives of identity. *Geoforum*, vol. 31, pp. 257–267. ISSN: 00167185.
- ZLATKOVA, M., 2012. *Ethnosociology of the city. The case of Plovdiv*. Plovdiv: Paisiy Hilendarski. ISBN 978-954-423-789-9.

THE GAMES OF THE NEIGHBOURHOOD AND THE “OWNERSHIP OF TERRITORIES”

✉ **Dr. Svetoslava Mancheva**
Plovdiv University “Paisii Hilendarski”
4000 Plovdiv, Bulgaria
E-mail: smancheva@uni-plovdiv.bg